

بررسی ویژگیهای نیروی کار در ایران طی سالهای ۷۵-۱۳۶۵

طه نوراللهی*

مقدمه

شناخت نیروی کار کشور در مقاطع مختلف زمانی، پایه‌ای برای تعیین روند جاری و تغییرات حاصله در بازار کار و وضعیت اشتغال است. اطلاعات مربوط به ساختار نیروی کار، پایه برای ارزیابی و تحلیل سیاستهای اقتصاد کلان یک کشور به وجود می‌آورد. به‌ویژه نرخ بیکاری، به‌طور عام به‌عنوان شاخص کلی عملکرد جاری اقتصاد کشور مورد استفاده قرار می‌گیرد. همچنین این قبیل اطلاعات، پایه‌ای است به‌منظور سنجش عرضه نیروی کار، استفاده از نیروی کار و میزان بهینه‌کردن منابع انسانی در مراحل مختلف تولید و همچنین برنامه‌ریزی و تنظیم سیاستهای توسعه منابع انسانی به‌کار گرفته می‌شود. از داده‌های حاصله می‌توان در رابطه با تشریح رشد اقتصادی و مطالعه عوامل جمعیتی و اجتماعی و اقتصادی مؤثر در حجم و ترکیب نیروی کار استفاده نمود و نیز این آمارها را می‌توان به‌عنوان پایه‌ای برای پیش‌بینی جمعیت فعال اقتصادی و اجزای متشکله آن، در برنامه‌ریزیهای اقتصادی به‌کار گرفت.

شناخت ویژگیهای اشتغال می‌تواند به‌عنوان متغیرهای تشریحی در بسیاری از زمینه‌های تحقیقاتی مورد استفاده قرار گیرد که دامنه آن از آزمون نظریات مربوط به تقسیم‌بندی بازار کار تا تنظیم مدلهای جمعیتی وسعت دارد. داده‌های حاصله ممکن است در رابطه با آگاهی عمومی درخصوص وضعیت اشتغال یا جلب توجه عموم نسبت

به موضوعهای خاص مانند کار کودکان و کار سالخوردگان یا تبعیضات جنسی و نژادی به کار گرفته شود. همچنین آمارهای اشتغال می‌تواند داده‌ها و آگاهی مفیدی در اختیار برنامه‌ریزان امور صنعتی و تجاری در رابطه با روند آتی اقتصاد قرار دهد. گزارش حاضر در همین راستا به منظور تعیین وضعیت نیروی انسانی کشور طی سالهای ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵ تهیه شده و برای رسیدن به این هدف از اطلاعات سرشماریهای ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵ استفاده شده است.

۱. روش پژوهش

چون هدف اصلی این بررسی تعیین وضعیت نیروی انسانی کشور طی سالهای ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵ است و در ضمن در قالب این هدف، خواسته‌های فرعی از قبیل تعیین ابعاد مختلف نیروی انسانی و تجزیه و تحلیل مربوط به اشتغال و بیکاری در ایران دنبال شده است، برای رسیدن به این اهداف از نتایج سرشماریهای ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵ استفاده شده است. برای رسیدن به اهداف فوق، از میزانها و شاخصهایی از قبیل میزان فعالیت، میزان اشتغال، میزان بیکاری و میزان وابستگی استفاده خواهد شد.

روش مطالعه به شکل مقطعی بوده که در دو مقطع ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵ مورد بررسی قرار

می‌گیرد.

۲. یافته‌های پژوهش

الف. ساختار جمعیت و نیروی انسانی :

با توجه به ساختار جمعیت ایران در دو دهه ۶۵-۱۳۵۵ و ۷۵-۱۳۶۵ مشاهده می‌شود که هرم سنی جمعیت ایران در سالهای ۶۵-۱۳۵۵ همانند کشورهای در حال توسعه دارای قاعده وسیع و از سال ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۵ قاعده هرم تغییر کرده و اثرات کاهش جمعیت را در آن می‌توان دید. کاهش جمعیت در سالهای اخیر روی جمعیت فعال ده‌ساله و بیشتر تأثیر قابل ملاحظه‌ای نداشته است و حتی باعث شده که جمعیت ده‌ساله و بیشتر نسبت به سرشماری سال ۱۳۶۵، حجم بیشتری را به خود اختصاص دهد. اطلاعات مربوط به

ساختار جمعیت را می‌توان در جدولهای ۱ و ۲ مشاهده کرد. با توجه به این مطلب، در برنامه‌ریزیهای نیروی انسانی به این حجم بیشتر جمعیت که در طول دهه اخیر وارد بازار کار شده‌اند و خواهند شد باید توجه بیشتری مبذول داشت. باید متذکر شد تعداد جمعیت ده‌ساله و بیشتر که نیروی انسانی بالقوه در نظر گرفته می‌شود در سال ۱۳۶۵ برابر $۲۲/۸۷۴/۲۹۲$ نفر و در سال ۱۳۷۵ معادل $۴۵/۴۰۱/۰۸۲$ نفر بوده است که به ترتیب $۶۶/۴۹$ و $۷۵/۶۰$ درصد کل جمعیت در آن سالها می‌باشد. به گونه‌ای که مندرجات جدول ۱ نشان می‌دهد، در ساختار جمعیتی چون ایران، سهم جمعیت در سن فعالیت رو به افزایش است. با توجه به این واقعیت که تمام افراد گروههای سنی کمتر از ۱۰ سال (۹-۰ ساله) عملاً غیرفعال هستند و از طرفی گروههای واقع در سن فعالیت (۶۴-۱۰ ساله) همگی به فعالیت نمی‌پردازند (مانند محصلان و زنان خانه‌دار و غیره) لذا نسبت واقعی جمعیت فعال و غیرفعال از نظر اقتصادی در جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر به کلی تغییر می‌کند، چنانکه سهم جمعیت فعال از نظر اقتصادی از افزایش $۱۲/۵$ میلیون نفری جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر فقط $۳/۲$ میلیون نفر بوده درحالی‌که سهم جمعیت غیرفعال از نظر اقتصادی بیش از ۹ میلیون نفر بوده است (جدول ۱).

ب. نسبت وابستگی :

جدول ۲ نشان‌دهنده توزیع نسبی جمعیت کشور از لحاظ جمعیت فعال و غیرفعال می‌باشد. به طوری‌که دیده می‌شود، جمعیت بالقوه فعال (۶۴-۱۵ ساله) در سالهای ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵ به ترتیب $۵۱/۴۶$ و $۵۶/۱۲$ درصد جمعیت را تشکیل می‌دهد. افزایش نسبت جمعیت بالقوه فعال در سال ۱۳۷۵ ناشی از کاهش رشد جمعیت در سالهای اخیر بوده است. نسبت وابستگی که عبارت است از نسبت جمعیت کمتر از ۱۵ ساله (۱۴-۰ ساله) و ۶۵ ساله و بیشتر به جمعیت ۶۴-۱۵ ساله در سالهای مذکور به ترتیب $۹۴/۲۳$ و $۷۸/۱۰$ است. کاهش نسبت وابستگی نشان‌دهنده بهبود ساختمان سنی جمعیت و یا به عبارتی کاهش رشد جمعیت را در سالهای اخیر نشان می‌دهد.

نسبت وابستگی از نظر مقایسه‌های بین‌المللی حائز اهمیت می‌باشد و برای تعیین بار تکفل (خالص) که عبارت است از نسبت جمعیت غیرفعال به جمعیت شاغل، تعدادی از جمعیت کمتر از ۱۵ ساله و بالای ۶۵ ساله را نیز دربر می‌گیرد. این نسبت برای سالهای ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵ به ترتیب ۲/۴۹ و ۲/۱۲ نفر می‌باشد. مفهوم دیگر این شاخص آن است که در سال ۱۳۷۵، یک نفر کار می‌کرده تا علاوه بر خود زندگی ۲/۱۲ نفر دیگر را تأمین کند.

ج. میزان فعالیت عمومی :

به طوری که مندرجات جدول ۱ نشان می‌دهد، از کل جمعیت کشور در سال ۱۳۷۵ (۶۰/۰۶ میلیون نفر)، جمعیت فعال موجود بیش از ۱۶ میلیون نفر بوده، که این رقم نسبت به جمعیت فعال سال ۱۳۶۵ (۱۲/۸ میلیون نفر) متوسط رشد سالانه‌ای برابر ۲/۲۶ درصد داشته است. که این رشد از میزان رشد سالانه جمعیت کشور (۱/۹۶ درصد) در فاصله سالهای ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵ بیشتر بوده است. در حالی که در همین مدت جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر (نیروی انسانی بالقوه مورد نظر در بخش اقتصادی) از رشدی حدود ۲/۲۸ درصد برخوردار بوده است که نشانگر بالا بودن رشد جمعیت کشور در دهه ۶۵-۱۳۵۵ است. میزان فعالیت عمومی ۳۹/۰ درصد و ۳۵/۳۰ در سالهای مزبور بوده است. نرخ بالای رشد جمعیت و جوان بودن آن به ویژه در دهه ۶۵-۱۳۵۵ و حجم زیاد جمعیت درحال تحصیل در سالهای اخیر، از جمله عواملی هستند که بیش از همه در کاهش نرخ فعالیت عمومی در فاصله سالهای ۷۵-۱۳۶۵ نقش داشته‌اند. حال بعد از شناخت تأثیر ساختار سنی جمعیت، بهتر است به ترکیب جنسی نیز پرداخته شود. میزان فعالیت عمومی برای زنان در سال ۱۳۶۵ برابر ۸/۱۶ و در سال ۱۳۷۵ برابر ۹/۱۰ درصد بوده است. جدول ۲ تحول جمعیت و نیروی کار در کشور را به تفکیک جنس نشان می‌دهد.

د. اشتغال و بیکاری :

بر پایه نتایج سرشماری سال ۱۳۷۵، کل جمعیت شاغل کشور معادل ۱۴/۶ میلیون نفر بوده (در سرشماری، شاغل فردی است که کار در طول زمان مرجع انجام می‌دهد یا انجام آن را برعهده دارد. زمان مرجع حداقل دو روز در هفت روز قبل از آمارگیری است). که این رقم نسبت به جمعیت شاغل سال ۱۳۶۵ (۱۱/۰ میلیون نفر) جمعاً، ۳۲/۴۵ درصد افزایش داشته است. به‌گونه‌ای که مندرجات جدول ۱ نشان می‌دهد، رشد جمعیت شاغل حدود ۶/۰ درصد بیشتر از جمعیت فعال است. و این امر باعث شده که از تعداد بیکاران در طول ۷۵-۱۳۶۵ کاسته شود. به‌طوری که تعداد بیکاران جویای کار در سال ۱۳۶۵ بالغ بر ۱/۸ میلیون نفر، با رشد سالانه‌ای معادل ۲/۲- درصد به حدود ۱/۵ میلیون نفر در سال ۱۳۷۵ کاهش یافته است و این امر موجب شده که نرخ بیکاری از ۱۴/۲ درصد در جمعیت فعال از نظر اقتصادی در سال ۱۳۶۵ به ۹/۱ درصد در سال ۱۳۷۵ کاهش یابد.

همان‌طوری که گفته شد، مقایسه ترکیب جمعیت فعال کشور در سالهای ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵، نشان از افزایش میزان اشتغال و کاهش بیکاری دارد. به‌طوری‌که میزان اشتغال از ۸۵/۸ درصد به ۹۰/۹ درصد و میزان بیکاری طی همین مدت از ۱۴/۲ درصد به ۹/۱ درصد رسیده است. می‌توان گفت که اقتصاد کشور توانسته در مقابل هر ۱۰۰ نفر متقاضی کار، به‌طور متوسط به ۹۱ نفر پاسخ مثبت دهد. بنابراین، هر چند باید کوشش شود که برای ۹ نفر بیکار نیز کار ایجاد شود و به‌دنبال آن، کوششها صرف بهبود کیفیت کار، ایجاد تعادل بین ساعات کار و درآمد کارکنان در بسیاری مسایل دیگر در این زمینه شود که سرمایه، نیرو و زمان بسیاری را می‌طلبد ولی درعین حال مقایسه این ارقام با میزانهای مشابه در سال ۱۳۶۵ بهبودی نسبی را نشان می‌دهد (جدول ۱). این کاهش در مورد بیکاری تلاشهای برنامه‌ریزان را در زمینه اشتغال به‌خوبی نشان می‌دهد. چرا که با افزایش حجم جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر کشور این رقم در طی ده سال ۷۵-۱۳۶۵ به‌طور مرتب روند کاهشی داشته است.

ه ساختار اشتغال :

به منظور بررسی بیشتر، وضعیت اشتغال را برحسب نوع فعالیت، سمت در شغل و گروههای عمده شغلی شاغلان باید مورد توجه قرار داد.

اشتغال در گروههای عمده فعالیت:

گروههای عمده فعالیت ساختار اساسی اقتصادی جامعه را نشان می‌دهند. در واقع از آنجا که در هنگام تولید ناخالص داخلی هر کشور از تقسیم‌بندی ذکر شده یا تفکیک فعالیت‌های اقتصادی به بخشهای کشاورزی، صنعت، خدمات و... استفاده می‌شود. در هنگام بررسی اشتغال نیز ترکیب شاغلان در این بخشها، نماد اصلی ساختار اقتصادی کشور محسوب می‌شود.

در سال ۱۳۷۵، از کل جمعیت شاغل کشور (۱۴/۵ میلیون نفر)، ۲۳/۰۴ درصد (۳/۴ میلیون نفر) در بخش کشاورزی، ۳۰/۷۰ درصد (۴/۵ میلیون نفر) در بخش صنعت و ۴۴/۵ درصد (۶/۵ میلیون نفر) در بخش خدمات فعالیت داشته‌اند و زمینه فعالیت بقیه غیرقابل طبقه‌بندی یا اظهار نشده بوده است.

مقایسه نشان می‌دهد در طی سالهای ۷۵-۱۳۶۵، سهم بخش کشاورزی از ۲۹/۰ درصد به ۲۳/۰۴ درصد، صنعت از ۲۵/۲۸ درصد به ۳۰/۷۰ و خدمات از ۴۲/۴۵ به ۴۴/۵۰ درصد تغییر کرده است (جدول ۴). همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، در طی دهه ۷۵-۱۳۶۵ از سهم بخش کشاورزی کاسته شده و بالعکس، سهم بخش صنعت و خدمات افزایش یافته است. در طی این دهه در بخش کشاورزی، تنها نزدیک به ۱۷۰ هزار شغل جدید و در مقابل در بخش صنعت و خدمات به ترتیب ۱/۷ و ۱/۸ میلیون شغل جدید ایجاد شده است. به عبارت دیگر سهم بخشهای صنعت و خدمات از شغل‌های جدید ۹۵/۴ درصد و سهم بخش کشاورزی تنها ۴/۶ درصد بوده است. (جدول ۴)

سمت در شغل (وضعیت شغلی):

از آنجا که کار توسط افراد جامعه صورت می‌گیرد، در نتیجه نیروی انسانی شاغل به‌لحاظ چگونگی انجام کار در گروه‌های اجتماعی طبقه‌بندی می‌شوند. گروه‌های شغلی در آمارگیریها به کارفرمایان (کسانی که حداقل یک نفر شاغل در استخدام خود دارند)، کارکنان مستقل (کسانی که مزد و حقوق بگیر در استخدام خود ندارند و به تنهایی کار می‌کنند) مزد و حقوق بگیران بخش خصوصی، مزد و حقوق بگیران بخش عمومی، مزد و حقوق بگیران بخش تعاونی و بالاخره کارکنان فامیلی بدون مزد (کسانی که در مغازه، مزرعه، کارگاه و دیگر مؤسسات متعلق به یکی از اعضای خانوار خود کار می‌کنند) تقسیم می‌شوند.

در تقسیم‌بندی عمده وضعیت شغلی در دو بخش عمومی و خصوصی (کارفرمایان، کارکنان مستقل، کارکنان فامیلی بدون مزد و مزد و حقوق بگیران بخش خصوصی) بیشتر ملاک قرار می‌گیرند. بر این اساس توزیع جمعیت شاغل برحسب بخش‌های خصوصی و عمومی نشان می‌دهد که نسبت اشتغال در بخش خصوصی در طی سالهای ۷۵-۱۳۶۵ متحول شده است. در سال ۱۳۶۵، ۶۴/۴۵ درصد از کل اشتغال مربوط به بخش خصوصی بوده است به طوری که در سال ۱۳۷۵، این نسبت به ۶۷/۶ درصد افزایش یافته است. نکته مهم کاهش سهم بخش عمومی در کل اشتغال کشور است که سهم این بخش از ۳۱/۳۹ درصد در سال ۱۳۶۵ به ۲۹/۲۲ درصد در سال ۱۳۷۵ رسیده است. (جدول ۵)

روند تحولات بازار کار نیز در سالهای ۷۵-۱۳۶۵، حکایت از کاهش حجم بخش عمومی و در نتیجه کاهش اشتغال در بخش مذکور را دارد.

نکته مهم دیگری که باید در بررسی وضعیت شغلی مد نظر قرار گیرد، سهم کارکنان فامیلی بدون مزد در کل اشتغال است که در سال ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵ به ترتیب ۴/۴۰ و ۵/۴۷ درصد کل شاغلان بوده است. مطالعه این‌گونه شاغلان برحسب جنس و مناطق، وضعیت شغلی را بهتر نشان خواهد داد.

شاغلان در گروههای عمده شغلی:

شغل، عبارت است از نوع کاری که شخص انجام می‌دهد (مطابق تعریف کار). تقسیمات عمده برای تعیین مشاغل، براساس آخرین طبقه‌بندی ILO (۱۹۸۸) که برای ایران تطبیق داده شده مورد استفاده قرار گرفته است جدول ۶. توزیع نسبی شاغلان ۱۰ ساله و بیشتر را برحسب گروههای عمده شغلی نشان می‌دهد. بیشترین تعداد شاغلان با ۲۰/۸۸ درصد مربوط به گروه عمده شغلی "کارکنان ماهر کشاورزی، جنگلداری و ماهیگیری" بوده و بعد از آن گروه عمده شغلی "صنعتگران و کارکنان مشاغل مربوط" با ۲۰/۱۹ درصد در رتبه دوم قرار داشته‌اند. کمترین تعداد با ۲/۲۲ درصد مربوط به گروه عمده شغلی "قانونگذاران، مقامات عالی‌رتبه و مدیران" بوده است (جدول ۶). از نظر مقایسه گروههای عمده شغلی در سال ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵ و جدول شماره ۷ گویای این مطلب است.

و. وضعیت سواد شاغلان :

جدولهای ۷ و ۸، توزیع شاغلان برحسب وضعیت سواد را نشان می‌دهد. به‌گونه‌ای که ملاحظه می‌شود، در سال ۱۳۶۵، ۵۹/۶۳ درصد و در سال ۱۳۷۵، ۷۸/۶ درصد از شاغلین کشور باسواد بوده‌اند. توزیع شاغلان باسواد برحسب سطح تحصیلات نشان می‌دهد، که بیشترین درصد تحصیلات در سالهای ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵ مربوط به گروه ابتدایی بوده است. جدول همچنین گویای آن می‌باشد که درصد شاغلان باسواد با تحصیلات عالی در سال ۱۳۷۵ تقریباً دو برابر سال ۱۳۶۵ می‌باشد. ارقام فوق گویای روند مثبت گسترش سواد، در دهه ۷۵-۱۳۶۵ است. به‌ویژه افزایش شاغلان با تحصیلات عالی امیدوارکننده است. هرچند نباید از سهم بالای شاغلان باسواد در سطح ابتدایی چشم‌پوشی کرد. چرا که بالا بودن این سهم در بین شاغلان باسواد می‌تواند نشانگر سهم اندک آموزش حرفه‌ای و کم بهادادن به ارتقاء مهارت حرفه‌ای نیروی کار کشور باشد.

ز. مشارکت در فعالیتهای اقتصادی :

نتایج سرشماریهای کشور نشان می‌دهد، در ایران، تفاوت فاحشی در نرخ مشارکت مردان و زنان در فعالیتهای اقتصادی وجود دارد، در سال ۱۳۶۵ مشارکت مردان و زنان شاغل (در جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر) به ترتیب ۵۹/۵۴ و ۶/۰۸ درصد و سهم زنان در کل جمعیت فعال ۱۰/۲۰ درصد بوده است. در سال ۱۳۷۵ مشارکت مردان و زنان شاغل ۱۰ ساله و بیشتر در فعالیتهای اقتصادی به ترتیب ۵۵/۶۳ و ۷/۸۹ درصد و سهم زنان در کل جمعیت فعال ۱۱/۰۲ درصد می‌باشد. هر چند مندرجات جدول شماره ۱۰ نشان از روند مثبت اشتغال زنان و مشارکت آنان در فعالیتهای اقتصادی دارد ولی این روند هنوز کند و تفاوت فاحش بین مرد و زن وجود دارد.

نتیجه گیری :

- جمعیت ایران در طول دهه ۶۵-۱۳۵۵ از رشد بالایی برخوردار بوده است، ولی در فاصله سالهای ۷۵-۱۳۶۵ نرخ رشد جمعیت رو به کاهش گذاشته، به طوری که از ۲/۹۴ درصد به ۱/۹۶ درصد رسیده است. با توجه به بالا بودن رشد جمعیت در دهه ۶۵-۱۳۵۵، سهم جمعیت در سن فعالیت رو به افزایش گذاشته، به طوری که از ۶۶/۴۹ درصد در سال ۱۳۶۵ به ۷۵/۶۰ درصد در سال ۱۳۷۵ رسیده است. لذا افزایش ۱۲/۵ میلیون نفری جمعیت در سن فعالیت (۱۰ ساله و بیشتر) سهم جمعیت فعال فقط ۳/۲ میلیون نفر بوده است.

- با توجه به کاهش میزان مولید در فاصله سالهای ۷۵-۱۳۶۵، که باعث کاهش سهم جمعیت کمتر از ۱۰ ساله در جمعیت کل شده است، نسبت وابستگی از ۹۴/۲۳ در سال ۱۳۶۵ به ۷۸/۱۰ در سال ۱۳۷۵ رسیده است.

- میزان فعالیت عمومی (نسبت جمعیت فعال به جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر) از ۳۹/۰ درصد به ۳۵/۳ درصد در سال ۱۳۷۵ رسیده است. نرخ رشد بالای جمعیت و جوان بودن آن به ویژه در سالهای ۶۵-۱۳۵۵، از جمله عواملی هستند که بیش از همه در کاهش

نرخ فعالیت عمومی در دههٔ اخیر نقش داشته‌اند. همچنین این بررسی نشان داد از دیگر عوامل مؤثر در پایین بودن میزان فعالیت عمومی در ایران مشارکت درصد ناچیزی از زنان در امور اقتصادی خارج از منزل است. به طوری که از هر ۱۰۰ نفر جمعیت فعال کشور در سال ۱۳۷۵، ۸۷ نفر مرد و فقط ۱۲ نفر زن بوده‌اند.

- بررسی نشان از افزایش میزان اشتغال و کاهش بیکاری در سال ۱۳۷۵ دارد. به طوری که میزان اشتغال از ۸۵/۸ درصد به ۹۰/۹ درصد و میزان بیکاری از ۱۴/۲ درصد به ۹/۱ درصد رسیده است. با توجه به افزایش تعداد شاغلان و نسبت آن در کل جمعیت، بار تکفل (خالص) نیز کاهش یافته است. به طوری که از ۲/۵ به ۳/۱ نفر رسیده است. به عبارت دیگر در سال ۱۳۷۵ یک نفر کار می‌کرده تا علاوه بر خود زندگی ۳/۱ نفر دیگر را تأمین کند.

- توزیع شاغلان در بخشهای عمده فعالیت نشان از کاهش سهم بخش کشاورزی و افزایش سهم بخش صنعت و خدمات دارد. به طوری که سهم بخش کشاورزی از ۲۹/۰ به ۲۲/۰۴ درصد و سهم بخش صنعت از ۲۵/۲۸ به ۳۰/۷۰ درصد و سهم بخش خدمات از ۴۲/۴۵ درصد به ۴۴/۵۰ درصد تغییر کرده است. با توجه به ایجاد حدود ۳/۶۷ میلیون شغل جدید سهم بخش کشاورزی تنها ۴/۶ درصد، در حالی که سهم بخشهای صنعت و خدمات ۹۵/۴ درصد بوده است.

- تقسیم‌بندی شاغلان برحسب سمت در شغل، حاکی از متحول شدن بخش خصوصی و کاهش سهم بخش عمومی در کل اشتغال کشور است به طوری که سهم بخش خصوصی از ۶۴/۴۵ درصد به ۶۷/۶ درصد افزایش و سهم بخش عمومی از ۳۱/۳۹ درصد به ۲۹/۲۲ درصد کاهش یافته است.

- در توزیع شاغلان در گروههای عمده شغلی نکته مهم، افزایش سهم گروه عمده شغلی "علمی، فنی و تخصصی" از ۹/۵۸ درصد به ۱۱/۸۱ درصد طی سالهای ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵ است با توجه به اینکه کارکنان این مشاغل عمدتاً از استادان، مدرسان، پزشکان، حقوقدانان، حسابداران، مهندسان و تکنسین‌های وابسته تشکیل می‌شوند، این امر

می‌تواند نشانه فزونی فارغ‌التحصیلان دانشگاهها، بالا رفتن درجه و مدرک تحصیلی و افزایش سطح مهارت شاغلان باشد.

- بررسی وضعیت سواد شاغلان، حاکی از افزایش میزان باسوادی در بین این افراد در طی سالهای ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵ است. به طوری که نسبت شاغلان باسواد از ۵۹/۶۳ درصد در سال ۱۳۶۵ به ۷۸/۵۶ درصد در سال ۱۳۷۵ رسیده است. بررسی سطح تحصیلات شاغلان باسواد نیز افق روشنی را به دست می‌دهد و آن عبارت است از کاهش سطح باسوادان شاغل تحصیلات گروه ابتدایی و افزایش سطح باسوادان شاغل دارای تحصیلات عالی است. به طوری که میزان شاغلان باسواد دارای تحصیلات گروه ابتدایی از ۴۷/۶۶ درصد به ۴۱/۸۱ درصد رسیده و میزان شاغلان باسواد دارای مدرک عالی از ۷/۵۶ درصد به ۱۲/۲۵ درصد رسیده است.

- بررسی مشارکت در فعالیتهای اقتصادی به تفکیک جنس، نشان می‌دهد هنوز تفاوت فاحشی در نرخ مشارکت مردان و زنان در فعالیتهای اقتصادی وجود دارد. به طوری که سهم مردان و زنان شاغل ۱۰ ساله و بیشتر در فعالیتهای اقتصادی به ترتیب ۵۵/۶۳ و ۷/۸۹ درصد بوده و سهم زنان در کل جمعیت فعال فقط ۱۱/۰۲ درصد می‌باشد. بررسی نشان می‌دهد، هر چند اشتغال زنان و مشارکت آنان روند مثبت دارد ولی این روند کند و تفاوت زیادی بین مرد و زن وجود دارد.

جدول شماره ۱ تحول جمعیت و نیروی کار در کشور طی سالهای ۷۵-۱۳۶۵

متوسط رشد سالانه (درصد)	تغییرات		۱۳۷۵	۱۳۶۵	شرح
	درصد	تعداد			
۱/۹۶	۲۱/۴۶	۱۰۶۱۰۴۷۸	۶۰۰۵۵۴۸۸	۴۹۴۴۵۰۱۰	کل جمعیت
-۱/۲۲	-۱۱/۵۶	-۱۹۱۶۳۲۱	۱۴۶۵۴۴۰۵	۱۶۵۷۰۷۱۷	جمعیت کمتر از ۱۰ ساله
۲/۲۸	۳۸/۱۱	۱۲۵۲۶۷۹۰	۳۵۴۰۱۰۸۲	۳۲۸۷۴۲۹۳	جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر*
-۳/۱۲	-۲۷/۱۹	-۹/۱۱	۲۴/۴۰	۳۳/۵۱	نسبت جمعیت کمتر از ۱۰ ساله به کل جمعیت
۱/۲۹	۱۴/۷۰	۹/۱۱	۷۵/۶۰	۶۶/۴۹	نسبت جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر به کل جمعیت
۲/۲۶	۲۴/۹۹	۳۲۰۴۶۷۵	۱۶۰۲۷۲۲۳	۱۲۸۲۰۲۹۱	جمعیت فعال از نظر اقتصادی
۰/۲۹	۲/۹۳	۰/۷۴	۲۶/۶۹	۲۵/۹۳	نسبت جمعیت فعال به کل جمعیت
-۰/۹۹	-۹/۵۰	-۳/۷	۳۵/۳۰	۳۹/۰۰	نسبت جمعیت فعال به جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر
۲/۸۵	۳۲/۴۵	۳۵۷۰۰۲۱	۱۴۵۷۱۵۷۲	۱۱۰۰۱۵۵۱	شاغلان
۰/۸۷	۹/۰۳	۲/۰۱	۲۲/۲۶	۲۲/۲۵	نسبت شاغلان به کل جمعیت
-۰/۴۲	-۴/۰۹	-۱/۳۷	۳۲/۱۰	۳۳/۴۷	نسبت شاغلان به جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر
۰/۵۸	۵/۹۷	۵/۱۲	۹۰/۹۲	۸۵/۸۰	نسبت شاغلان به جمعیت فعال
-۲/۲	-۱۹/۹۶	-۳۶۳۰۸۹	۱۴۵۵۶۵۱	۱۸۱۸۷۴۰	بیکار جویای کار
-۴/۱۰	-۳۴/۲۴	-۱/۲۶	۲/۴۲	۳/۶۸	نسبت بیکاران به کل جمعیت
-۵/۲۹	-۴۱/۹۵	-۲/۳۲	۳/۲۱	۵/۵۳	نسبت بیکاران به جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر
-۴/۳۷	-۳۶/۰۶	-۵/۱۲	۹/۰۸	۱۴/۲۰	نسبت بیکاران به جمعیت فعال
۳/۵	۴۵/۱۰	۸۹۵۸۰۰۱	۲۸۸۲۱۹۵۹	۱۹۸۶۳۹۵۸	جمعیت غیرفعال از نظر اقتصادی
۱/۵۱	۱۹/۴۷	۷/۸۲	۴۷/۹۹	۴۰/۱۷	نسبت جمعیت غیرفعال به کل جمعیت
۰/۳۳	۵/۰۶	۲/۰۶	۶۳/۴۸	۶۰/۴۲	نسبت جمعیت غیرفعال به جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر

* علت اختلاف در سرجمع منظور نکردن وضع فعالیت اظهار نشده می باشد.

جدول شماره ۲ تحول جمعیت و نیروی کار به تفکیک جنس در کشور طی
سالهای ۷۵-۱۳۶۵

زن		مرد		شرح
۱۳۷۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	
۲۹۵۴۰۳۲۹	۲۴۱۶۴۰۳۹	۳۰۵۱۵۱۵۹	۲۵۲۸۰۹۶۱	کل جمعیت
۷۱۶۰۹۹۳	۸۱۳۱۱۷۴	۷۴۹۳۴۱۲	۸۳۳۹۵۴۳	جمعیت کمتر از ۱۰ ساله
۲۲۳۷۹۳۳۶	۱۶۰۳۲۸۷۵	۲۳۰۲۱۷۴۷	۱۶۸۴۱۴۱۸	جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر*
۲۴/۲۴	۳۳/۶۵	۲۴/۵۶	۳۳/۳۸	نسبت جمعیت کمتر از ۱۰ ساله به کل جمعیت
۷۵/۷۶	۶۶/۳۵	۷۵/۴۴	۶۶/۶۲	نسبت جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر به کل جمعیت
۲۰۳۶۹۶۷	۱۳۰۷۹۱۲	۱۳۹۹۰۲۵۶	۱۱۵۱۲۳۷۹	جمعیت فعال از نظر اقتصادی
۶/۹۰	۵/۴۱	۴۵/۸۵	۴۵/۵۴	نسبت جمعیت فعال به کل جمعیت
۹/۱۰	۸/۱۶	۶۰/۷۷	۶۸/۳۶	نسبت جمعیت فعال به جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر
۱۷۶۵۴۰۲	۹۷۵۳۱۰	۱۲۸۰۶۱۷۰	۱۰۰۲۶۲۴۱	شاغل
۵/۹۸	۴/۰۴	۴۱/۹۷	۳۹/۶۶	نسبت شاغلان به کل جمعیت
۷/۸۹	۶/۰۸	۵۵/۶۳	۵۹/۵۴	نسبت شاغلان به جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر
۸۶/۶۷	۷۴/۵۷	۹۱/۵۴	۸۷/۰۹	نسبت شاغلان به جمعیت فعال
۲۷۱۵۶۵	۳۳۲۶۰۲	۱۱۸۴۰۸۶	۱۴۸۶۱۳۸	بیکار جویای کار
۰/۹۲	۱/۳۸	۳/۸۸	۵/۸۸	نسبت بیکاران به کل جمعیت
۱/۳۱	۲/۰۷	۵/۱۴	۸/۸۲	نسبت بیکاران به جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر
۱۳/۳۳	۲۵/۴۳	۸/۴۶	۱۲/۹۱	نسبت بیکاران به جمعیت فعال
۲۰۱۲۳۷۸۴	۱۴۶۰۸۶۴۶	۸۶۹۸۱۷۵	۵۲۵۵۳۱۲	جمعیت غیر فعال از نظر اقتصادی
۶۸/۱۲	۶۰/۴۶	۲۸/۵۰	۲۰/۷۹	نسبت جمعیت غیر فعال به کل جمعیت
۸۹/۹۲	۹۱/۱۲	۳۷/۷۸	۳۱/۲۰	نسبت جمعیت غیر فعال به جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر

* علت اختلاف در سرجمع منظور نکردن وضع فعالیت اظهار نشده می باشد.

جدول شماره ۳ جمعیت کشور برحسب گروههای عمده سنی و نسبت وابستگی در سالهای ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵

بار تکفل (خالص)	جمعیت شاغل	نسبت وابستگی	توزیع نسبی			کل جمعیت	سال
			۶۵ ساله و بیشتر	۶۴-۱۵ ساله	۱۴-۰ ساله		
۲/۴۹	۱۱۰۰۱۵۵۱	۹۴/۲۲	۲/۰۹	۵۱/۴۶	۴۵/۴۵	۴۹۴۴۵۰۱۰	۱۳۶۵
۲/۱۲	۱۴۵۷۱۵۷۲	۷۸/۱۰	۴/۳۲	۵۶/۱۲	۳۹/۵۱	۶۰۰۵۵۴۸۸	۱۳۷۵

جدول شماره ۴ توزیع شاغلان ۱۰ ساله و بیشتر برحسب بخشهای عمده فعالیت در سالهای ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵

خدمات		صنعت		کشاورزی		سال
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۴۲/۴۵	۴۶۷۰۰۴۸	۲۵/۲۸	۲۷۸۱۰۱۲	۲۹/۰۰	۳۱۹۰۷۶۴	۱۳۶۵
۴۴/۵۰	۶۴۸۴۲۲۲	۳۰/۷۰	۴۴۷۲۹۵۸	۲۳/۰۴	۳۳۵۷۲۶۲	۱۳۷۵
+۲/۰۵	+۱۸۱۴۲۷۵	+۵/۴۲	+۱۶۹۱۹۴۶	-۵/۹۶	+۱۶۶۴۹۹	تغییرات دوره ۱۳۶۵-۷۵

جدول شماره ۵ توزیع نسبی شاغلان ۱۰ ساله و بیشتر برحسب سمت در شغل در سالهای ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵

اظهار نشده	کارکن فامیلی بدون مزد	مزد و حقوق بکیر بخش - تعاونی	مزد و حقوق بکیر بخش - عمومی	مزد و حقوق بکیر بخش - خصوصی	کارکن مستقل	کارفرما	جمع	سال
۴/۱۶	۴/۴۰	-	۳۱/۳۹	۱۷/۰۴	۳۹/۹۱	۳/۱۰	۱۰۰/۰۰	۱۳۶۵
۳/۱۸	۵/۴۷	۰/۳۹	۲۹/۲۲	۲۲/۴۴	۳۵/۶۸	۳/۶۲	۱۰۰/۰۰	۱۳۷۵

جدول شماره ۶ توزیع نسبی شاغلان ۱۰ ساله و بیشتر بر حسب گروه‌های عمده شغلی * سال ۱۳۷۵

توزیع نسبی	شرح *
۱۰۰/۰۰	جمع
۲/۲۳	قانونگذاران، مقامات عالی‌رتبه و مدیران
۸/۶۹	متخصصان
۳/۱۴	تکنسین‌ها و دستیاران
۴/۲۱	کارمندان امور دفتری و اداری
۱۰/۱۶	کارکنان خدماتی و فروشندگان فروشگاهها و بازارها
۲۰/۸۸	کارکنان ماهر کشاورزی، جنگلداری و ماهیگیری
۲۰/۱۹	صنعتگران و کارکنان مشاغل مربوط
۸/۹۴	متصدیان (اپراتورها) ماشین‌آلات و رانندگان
۱۳/۲۵	کارگران ساده خدمات
۸/۳۱	سایر و اظهار نشده

* طبقه‌بندی براساس توصیه اداره بین‌المللی کار (ILO) در سال ۱۹۸۸ که در سرشماری سال ۱۳۷۵ به‌کار رفته می‌باشد.

جدول شماره ۷ مقایسه توزیع شاغلان ۱۰ ساله و بیشتر بر حسب گروه‌های عمده شغلی * در سالهای ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵

۱۳۷۵		۱۳۶۵		شرح *
درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۱۰۰/۰۰	۱۴۵۷۱۵۷۲	۱۰۰/۰۰	۱۱۰۰۱۵۵۱	جمع
۱۱/۸۱	۱۷۲۰۸۰۵	۹/۵۸	۱۰۵۴۰۶۴	علمی، فنی و تخصصی
۲/۲۳	۳۲۴۶۴۲	۰/۴۰	۴۴۴۲۹	مدیران و کارکنان عالی‌رتبه اداری
۳/۲۱	۶۱۴۰۳۷	۳/۳۴	۳۶۷۴۶۴	کارکنان امور دفتری و اداری
۷/۹۲	۱۱۵۴۲۷۹	۶/۹۲	۷۶۱۵۲۴	کارکنان امور بازرگانی و فروش
۵/۶۴	۸۲۱۸۹۰	۴/۱۴	۴۵۵۲۰۷	کارکنان امور خدماتی
۲۳/۲۳	۳۳۸۵۲۲۲	۲۹/۴۹	۳۲۴۴۵۵۸	کشاورزان، دامداران و جنگلداران
۳۶/۶۲	۵۳۲۷۹۷۶	۳۳/۰۶	۳۶۳۷۰۲۵	کارگران تولیدی و امور حمل و نقل
۸/۳۲	۱۲۱۲۷۰۰	۱۳/۰۷	۱۴۳۷۲۸۰	مشاغل نامشخص

* برابری در سال ۱۳۷۵، براساس طبقه‌بندی به‌کار رفته در سرشماری ۱۳۶۵ انجام گرفته است.

جدول شماره ۸ توزیع نسبی جمعیت شاغل ۱۰ ساله و بیشتر برحسب وضع سواد و سطح تحصیلات باسوادان شاغل در سالهای ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵

اظهار نشده و نامشخص	حوزه‌های علمیه و علوم دینی	عالی	دوم	متوسطه دوره	راهنمایی و سیگنال متوسطه قدیم	ابتدایی	آموزی سواد -	غیررسمی	جمع باسواد	باسواد	بی‌سواد	جمع	سال
۰/۵۰	۰/۲۶	۱۲/۲۵	۲۲/۹۶	۲۲/۲۲	۳۲/۶۱	۵/۳۹	۲/۸۱	۱۰۰/۰۰	۷۸/۵۶	۲۱/۴۴	۱۰۰/۰۰	۱۳۷۵	

جدول شماره ۹ توزیع نسبی جمعیت شاغل ۱۰ ساله و بیشتر برحسب وضع سواد در سالهای ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵

نامشخص	غیررسمی	سواد - آموزی	حوزه‌های علمی و علوم دینی	عالی	متوسطه	راهنمایی	ابتدایی	جمع	بی‌سواد	جمع	سال
۰/۳۹	۲/۳۱	۴/۲۳	۰/۲۰	۹/۶۳	۱۸/۰۴	۱۸/۲۴	۲۵/۶۲	۷۸/۵۶	۲۱/۴۴	۱۰۰/۰۰	۱۳۷۵

جدول شماره ۱۰ مقایسه پاره‌های شاخصهای جمعیت، اشتغال و بیکاری
در بین مردان و زنان در سالهای ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵

۱۳۷۵		۱۳۶۵		شرح
زن	مرد	زن	مرد	
۴۹/۱۹	۵۰/۸۱	۴۸/۸۷	۵۱/۱۳	نسبت در کل جمعیت
۴۸/۸۷	۵۱/۱۳	۴۹/۰۷	۵۰/۹۳	نسبت در جمعیت کمتر از ۱۰ ساله
۴۹/۲۹	۵۰/۷۱	۴۸/۷۷	۵۱/۲۳	نسبت در جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر
۱۲/۷۱	۸۷/۲۹	۱۰/۱۰	۸۹/۹۰	نسبت در جمعیت فعال از نظر اقتصادی
۱۲/۱۲	۸۷/۸۸	۸/۸۷	۹۱/۱۳	نسبت در جمعیت شاغل
۱۸/۶۶	۸۱/۳۴	۱۸/۲۹	۸۱/۷۱	نسبت در جمعیت بیکار جویای کار
۶۹/۸۲	۳۰/۱۸	۷۳/۵۴	۲۶/۴۶	نسبت در جمعیت غیرفعال از نظر اقتصادی
۷/۸۹	۵۵/۶۳	۶/۰۸	۵۹/۵۴	میزان اشتغال در جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر
۱/۲۱	۵/۱۴	۲/۰۷	۸/۸۲	میزان بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر
۵/۹۸	۴۱/۹۷	۴/۰۴	۳۹/۶۶	میزان اشتغال در کل جمعیت
۸۶/۶۷	۹۱/۵۴	۷۴/۵۷	۸۷/۰۹	میزان اشتغال در جمعیت فعال
۰/۹۲	۳/۸۸	۱/۳۸	۵/۸۸	میزان بیکاری در کل جمعیت
۱۳/۳۳	۸/۴۶	۲۵/۴۳	۱۲/۹۱	میزان بیکاری در جمعیت فعال